

**AANKONDIGING
VAN DE MAANDVERGADERINGEN**

Te Maastricht, op woensdag 1 mei, om 19 uur in het museum.

Te Heerlen, op woensdag 8 mei, om 19 uur in de R.K.H.B.S.

In verband met de jaarvergadering vervallen de maandvergaderingen van juni.

DE NATUUR IN

Op woensdag 15 mei nachtegaalexkursie op de St. Pietersberg. Verzamelen om 20.00 uur bij de Lichtenberg.

Excursies: op zondag 19 mei, samen met de Nederlandse Reisvereniging. Gewandeld wordt van Hopel naar Ehrenstein. Vertrek van de trein uit Heerlen 14.23 uur; uit Maastricht 13.46 uur. Terug tot Heerlen met de L.T.M.-bus, halte Ehrenstein-Kerkrade.

Op zaterdag 15 juni van Maastricht uit langs de Maas naar Itteren. Vertrek van de nieuwe brug, om 15.00 uur. Terug naar Maastricht met de Ebad-bus, 18.10 uur uit Itteren.

Op zondag 30 juni van station Klimmen-Ransdaal naar Valkenburg. Vertrek van de trein uit Maastricht 14.13 uur, uit Heerlen 14.32 uur. Men reist terug via Valkenburg.

Voor jeugdige belangstellenden zijn er bijeenkomsten in het Natuurhistorisch Museum, op de woensdagen 15 mei en 5 juni, om 16.00 uur en excursies op de woensdagen 22 mei en 19 juni. Vertrek vanuit het museum, beide keren met de fiets, om 14.30 uur.

NIEUWE LEDEN

Mr. J. v. Noorden, Looiersgracht 5, Maastricht.
B. J. Romein, Apeldoornstraat 41, Heerlen,
Ch. J. Deen, Burchtplein 24B, Maastricht.
Mevr. T. Dautzenberg-Boumans, Drievogelstraat 49, Spekholzerheide.
Mevr. B. W. Eimers-Vaags, Princsesselaan 6, Maastricht.
A. M. A. Roebroek, Margrietlaan 1, Sittard.
H. Heidinga, Troelstralaan 28B, Groningen.
Zr. C. Johanetta, Brusselseweg 212, Maastricht.

VERSLAGEN VAN DE MAANDVERGADERINGEN

te Maastricht, op woensdag 6 maart 1957.

De Voorzitter, dokter Willemse, memoreert bij de aanvang van de vergadering het feit, dat dr. H. J. E. Endepols, die reeds meer dan een kwart eeuw lid is van ons Genootschap, op vrijdag 15 februari zijn 80e verjaardag heeft gevierd en wenst hem namens allen geluk.

De heer Kruytzer maakt melding van een mooie aanwinst, nl. de rechter hoornpit van het oerrund (*Bos primigenius* Boj.), opgebagd in de gemeente Herten in de zomer 1956 en aan het museum geschonken door de heer Maassen uit Montfort. De basisomtrek van de hoornpit bedraagt 300 mm. Daar de basis echter sterk afgesleten is, mogen wij aannemen, dat de oorspronkelijke omtrek groter geweest is. De lengte, langs de grootste curvatuur gemeten, bedraagt 595 mm. Aan de top ontbreekt een klein stukje.

Een belangrijke aanwinst zijn ook de fossielen, geschonken door de heer Meijer. Deze schenking bestaat hoofdzakelijk uit haaiantanden, verder enkele viswervels en een paar kleine beenstukken van andere vertebrata. Bijna alles is afkomstig uit het Krijt van Limburg, een paar stukken uit het aangrenzende krijtgebied. Hoewel er bijna geen voor het museum nieuwe fossielen bij zijn, is deze aanwinst toch belangrijk, omdat alle vondsten stratigrafisch verantwoord zijn. Bovendien zijn er aan toegevoegd foto's met een beschrijving. Deze en nog andere tanden zijn reeds uitvoerig besproken in ons maandblad (Jrg. 26, 1937) door dr. W. A. E. van de Geyn, die tevens, wat de verspreiding betreft, een vergelijking maakt met enkele krijtgebieden uit Frankrijk, België en Engeland. Het geheel is geïllustreerd met 168 afbeeldingen o.a. van *Gestracion rugosus* Ag., waarvan toentertijd nog geen exemplaar in het museum aanwezig was. Door de bovengenoemde schenking zijn wij nu ook in het bezit van een paar tanden van deze soort. Aan de heren Maassen en Meijer onze hartelijke dank voor hun waardevolle schenking.

Verder is het museum in het bezit gekomen van vier vogels, nl. de citroensijts uit Verviers, waarvan reeds sprake was in het vorig maandblad, een jonge kapmeeuw, die enkele jaren geleden zich dood gevlogen heeft tgen de trein Sittard—Maastricht, een Europese kanarie

(Maastricht najaar 1955), geschonken door de heer Wassenberg, en de Turkse tortel, *Streptopelia decaocto* Priv. Sinds deze zomer komen hier regelmatig een achttal tortels voedsel zoeken in de museumtuin. Op 24 jan. j.l. werd er een dood opgeraapt even buiten de museumtuin. Dit is de vogel, die wij thans hier zien. Men herinnert zich het broedgeval te Weert in 1952 door de heer De Haan in het maandblad 1953 no 12 beschreven.

Mede namens de heer Willems, maakt de heer Gregoire melding van enkele voorjaarswaarnemingen: De winterrakoniet (*Eranthis hiemalis Salisb.*) bloeide reeds op 15 jan. (verleden jaar 3 tot 4 weken later). Het sneeuw-klokje, dat verleden jaar pas begin april bloeide, bloeide nu reeds in begin januari. Even over de grens, op Belgisch gebied, bezochten op 2 maart de vlinders van een drietal soorten — grote en kleine schoenlapper, dagpauwoog — en verschillende bijtjes een bloeiende waterwilg. De heer van Nieuwenhoven merkt hierbij op, dat het zo vroeg bezoeken van de bloemen door de vlinders natuurlijk iets bijzonders is, maar dat het verschijnen van die vlinders, op een warme winterdag, niet ongewoon is. Toch zien vele mensen hierin een voorjaarsteken en brengen het exemplaar naar de redactie van de krant, die de vlinder dan als eerste voorjaarsbode vermeldt. Daarom worden die vlinders wel eens „redactievinders” genoemd. Tevens heeft de heer van Nieuwenhoven zelf ook enige vroegbloeijs meegebracht uit Bemelen (6 maart), nl. de aardbeiganzerik (*Potentilla sterilis* Garcke) en de veldbies (*Luzula campestris* D.C.). Juffroouw Muskens zag op 4 maart een bloeiende alpen-boerenkers (*Thlaspi alpestre* L., var. *calaminare* Lej.) langs de Geul bij Sippenacken (B.) en Br. Maurentius hoorde op 5 maart de tiftjaf in Valkenburg.

De heer Mommers zegt het volgende: U herinnert zich allen de interessante mededelingen van Br. Agatho omtrent de late legsels van de roodborsttapuit in ongunstige zomers, terwijl in een gunstige zomer de broedtijd snel beëindigd schijnt te zijn. (Natuurhist. Maandbl. 1956, blz. 119). Nu lees ik in „De Zangvogels van België, 1944” van R. Verheyen, Deel I, blz. 52, juist het tegenovergestelde: „De gemiddelde duur der leggerperiode is verschillend van soort tot soort, doch voor elke soort min of meer standvastig. Alzoo wordt die van de Merel op onge-

veer 140 dagen geraamd en die van den Glanskop slechts op 15 dagen. Nochtans zijn deze getallen ten sterkste beïnvloed door de klimaatswisselvalligheden, aangezien vastgesteld werd dat in milde jaren de leggerperiode vroeger begint en later eindigt en in slechte later begint en vroeger afgelopen is (Wolda)”. Ik zeg dit niet om de waarnemingen van Br. Agatho in twijfel te trekken, maar om nogmaals de aandacht te vestigen op het vraagstuk van de duur der leggerperiode en — daarmee is het Br. Agatho volkomen eens — om anderen tot waarneming te prikkelen.

De heer Hensels heeft meegebracht een gal, zich bevindende aan de wortel van de Zwarte Els (*Alnus glutinosa*), die er uitziet als een koraal. Deze gal wordt veroorzaakt door een zwam, *Schinzia almi*, die in de wortel dringt en in het inwendige kluwens vormt.

De heer Kemp deelt nog het volgende mede omtrent de slaapplaats van Kokmeeuwen (*Larus ridibundus*) op de Berghaven te Born.

In „De Wielewaal”, het maandblad van een Belgische ornithologische vereniging, had ik gelezen (Jrg. 1956, p. 57), dat de Kokmeeuwen op hun slaapplaats zelfs bij het intreden van de duisternis nog zeer luidruchtig te keer gaan. Aangezien ik dit zelf ook eens wilde constateren en dan tevens kon vaststellen of de slaapplaats ook inderdaad ingenomen was, ging ik zaterdagavond 16 febr. '57 naar Born. Toen ik om 19.55 h. aan de Berghaven kwam, was het volkomen donker (een prachtige sterrenhemel zonder maan). Onmiddellijk hoorde ik het gekrijs van de meeuwen. Met de kijker (Fodor 10×65) zag ik een grote groep meeuwen op het water liggen. Vooral in de lichtbanen van de in het water spiegelende natrium-lantaarns langs de haven, was het mogelijk een aantal vogels te tellen. Op deze telling kon een ruwe schatting van het totale exemplaren worden gebaseerd. Ca. 600 meeuwen lagen in een vrij smalle en zeer lange groep midden op de Berghaven. Ik ben om de Berghaven heengelopen teneinde een en ander zo goed mogelijk te kunnen waarnemen. Er lag langs de oever hier en daar een schip. Wanneer ik achter een schip doorliep hoorde ik het geluid van de meeuwen op het water op sommige ogenblikken niet meer. Deze momenten vormden een mooie gelegenheid om eens te luisteren of er soms ook geschreeuw van meeuwen vanaf het omringende land kwam. Maar hiervan werd niets

gehoord. Op een gegeven ogenblik was er enig leven aan boord van een van de schepen aan de oever. Hierop vlogen met zekerheid enkele, misschien wel alle, dit was niet te zien, meeuwen op, tot zelfs hoog in de lucht aan het geluid te beoordelen. Toen ik te 20.30 h de Berghaven verliet, lagen de meeuwen nog steeds krijsend op het water.

Merkwaardig is, dat er op de slaappleats te Born toch ong. 600 meeuwen aanwezig waren, terwijl tijdens die dagen dat de Maas in de winter een hoge waterstand heeft, betrekkelijk weinig meeuwen in en rond Maastricht worden waargenomen, nl. op de betreffende zaterdag te Borgharen bij de Stuw te 14.00 h slechts een 30-tal en de zondag daarop, dus 17 febr., te 12.00 h ca. 20 ex. tussen de bruggen in Maastricht.

De waarnemingen, die ik tot nu toe bij de slaappleats te Born heb kunnen verrichten hebben het karakter van een steekproef. Uit het feit, dat bij de twee keren, dat ik ter plaatse ben geweest in het winterseizoen ook beide keren meeuwen aanwezig waren, moeten wij derhalve concluderen, dat er gedurende het winterseizoen elke nacht een slaappleats van Kokmeeuwen op de Berghaven te Born is.

Ook heeft de heer Kemp nog een bijzondere mededeling, nl. de waarneming van de drieteenmeeuw (*Rissa tridactyla*).

Zaterdag 23 febr. '57 wandelden dhr. Ruland en ik over het rijwielpad langs het Juliana-kanaal, ong. 300 m ten N. van de sluis te Limmel (Maastricht). Boven het kanaal vloog een meeuw. Aangezien dit een van de eerste meeuwen was, die wij die middag te zien kregen, richtten wij er de kijkers op. Ik was juist van plan de kenmerken van de Kokmeeuw voor alle zekerheid nog eens op te noemen, toen ik bemerkte dat de meeuw hieraan niet beantwoordde. Ook dhr. Ruland merkte dadelijk de mooie zwarte „driehoekjes” aan de vleugeltoppen op. De vogel passeerde ons en landde ong. 60 m verder op het water. Wij hadden nu een goede gelegenheid om alle details op te nemen en te noteren, o.a. de bleek-gele, enigszins groenachtige kleur van de snavel en de zwarte vleugeltoppen zonder wit. Wel moesten wij nogmaals de kleur van de poten en de tekening van de vleugels trachten te zien te krijgen. Na de vogel te hebben opgejaagd kregen wij gelegenheid op te merken, dat de poten zwart leken; de vleu-

gels waren van boven mooi blauwachtig-grijs met een duidelijke witte eindzoom en zwarte „driehoekjes” aan de toppen.

Aan de hand van de „Vogelgids” konden wij reeds vaststellen, dat het hier een drieteenmeeuw, *Rissa tridactyla*, betrof. Thuis werd dit door de literatuur over deze vogelsoort bevestigd. Ook dhr. Hens, die ik de waarneming uitvoerig schreef, kwam tot dezelfde conclusie.

Het betrof een exemplaar, dat op de terugtrek was. Echter slechts zelden komt deze meeuwsoort zover in het binnenland voor. In de Avifauna van Hens staan slechts 4 waarnemingen in Limburg van deze soort meeuw genoemd.

te Heerlen, op woensdag 13 maart 1957.

De Heer van Loo heeft meegebracht *Asarum europaeum* (Mansoor) uit de botanische tuin te Terwinselen. De algemene verbreiding is Engeland en Z. Zweden tot Klein Azië. In Nederland is deze plant uiterst zeldzaam en vermoedelijk steeds verwilderd. Dr. De Wever geeft haar niet op voor Limburg. Mansoor werd reeds door de Romeinen als officinaal beschouwd en wordt in Zwitserland nog steeds als artsennijmiddel gebezigd. Het rhizoom heeft een peperen kamferachtige geur en bevat aetherische oliën, harsen en looistoffen, etc. Verder heeft hij enkele exemplaren van het Peperboompje meegebracht, o.a. een witte variëteit, gekweekt uit zaad in Z. Limburg verzameld.

Verschillende leden hadden op maandag 11 maart om 17.30 een grote zwerm kraanvogels waargenomen, trekkende in noordelijke richting, ca. 200 exemplaren. Br. Arnoud deed de volgende mededeling: waargenomen Grote gele kwikstaart (*Motacilla c. cinerea*), Mechelen 4—3—'57; Visarend (*Pandion h. haliaetus*) vloog zeer hoog in noordelijke richting, Terziet 4—4—'57 en Roodborsttapuit ♂ (*Saxicola terquata rubicola*) tussen Spekholzerheide en Simpelveld-spoordijk op 4—3—'57; op 5—3—'57 een ♀. De heer Van de Bosch laat een Grote aardster zien, gevonden in een holle weg te Wijnandsrade en doet mededeling over vroege bloei van een aantal planten, waarbij deze vergeleken werd met andere jaren.

Tijdens bestudering van kernen van palaeocene ouderdom uit peelloringen van de laatste jaren, werd door Dr. Dijkstra een groot aantal microfossielen, waaronder *Azolla*, gevonden. Dit

was voor hem de aanleiding tot de volgende mededeling. Het geslacht *Azolla* behoort tot de Watervarens en is naverwant aan de Pilvaren en aan *Salvinia*. Het geslacht *Azolla* omvat slechts 4 of 5 soorten, waarvan *A. filiculoides* en *A. caroliniana*, Grote- en Kleine kroosvaren, in ons land voorkomen. Het zijn kleine, drijvende plantjes, welke eerder aan eendekroos doen denken dan aan varens. Ze zijn in sloten en grachten in het Westen van Nederland plaatselijk zeer algemeen, waar ze grote oppervlakten van het water kunnen bedekken. In Zuid-Limburg komen ze vermoedelijk niet voor, Dr. de Wever geeft ze in zijn plantenlijsten (1911) niet op; wel vermoedt hij, dat *Azolla* spoedig hier ook aangetroffen zal worden. De Grote Kroosvaren is afkomstig van Z. Amerika, de Kleine van N. Amerika. Beide soorten werden aan het einde van de vorige eeuw voor het eerst in ons land opgemerkt, waar ze spoedig in de algemene belangstelling stonden. In het begin heeft *Azolla* de botanici heel wat hoofdbreken gekost, omdat men het er niet overeens was, welke soort nu bezig was ons land binnen te dringen. Het was Bernard (1904), die besliste, dat het niet één soort was, maar twee. In het begin breidde *Azolla* zich stormachtig uit en gedroeg zich als andere gepimpteerde planten- en diersoorten. Het gedrag van dergelijke nieuwe soorten is vaak hoogst merkwaardig. In het begin een zeer snelle uitbreiding, aggressief als het ware, waartegen de mens allerlei maatregelen gaat nemen. Er schijnt iets in de soort veranderd te zijn, want het bleek, dat bijv. Knopkruid (*Galinsoga*) teruggebracht in het land van afkomst, Amerika, zich daar in tegenstelling met de inheemse planten, ook zeer agressief gedraagt. Na een aantal jaren gaat de uitbreiding minder snel en de schade blijkt beperkt te zijn. Voorbeelden zijn: Waterpest, Knopkruid (twee soorten), Chinese Wolhandkrab en laten wij hopen Colorado-kever. Uitzonderingen zijn o.a. konijnen in Australië.

Voor de palaeobotanicus zijn vooral de voortplantingsorganen van *Azolla* het interessantst en wel omdat men die fossiel gevonden heeft. Deze zijn: de vrouwelijke macrospore (eigenlijk het macrosporangium) en bepaalde lichaampjes, massulae geheten, welke door het micros-

parangium voortgebracht worden. Aan het macrosporangium kan men twee gedeelten onderscheiden, het onderste gedeelte is halfbolvormig en zijn wand is bezet met forse, vaak gekromde uitsteeksels; in dit gedeelte bevindt zich de eigenlijke macrospore. Het bovenste gedeelte heet drijforgaan en bestaat uit een aantal drijvers, welke een schuimachtige structuur bezitten. De massulae bezitten een aantal weerhaken, waarmee ze zich bij de bevruchting aan de uitsteeksels van het macrosporangium kunnen hechten. De twee soorten uit Nederland hebben beide 3 drijvers; van één van deze, welke ook wel als aparte soort beschouwd wordt en in Australië voorkomt, heeft er ook 3; de beide andere soorten in Afrika bezitten 9 drijvers.

Er zijn een 9 tal fossiele soorten bekend, haar verspreiding strekt zich zo ongeveer over de gehele wereld uit. We zullen ons echter tot de Nederlandse soorten beperken.

Men kent *A. filiculoides* als fossiel uit het Mindel-Riss Interglaciaal. Deze soort heeft dus vroeger ons land bewoond, stierf uit en kwam in onze tijd terug. Hij werd op meer dan 25 vindplaatsen aangetroffen, waarmede aangetoond wordt hoe belangrijk dit fossiel is voor de bepaling van dit interglaciaal. Een tweede soort is *A. tegeliensis*, een soort met 9 drijvers, bekend uit het oudere Günz-Mindel Interglaciaal, ook aangetroffen op een groot aantal vindplaatsen. De derde soort is *A. teschiana* met 24 drijvers, deze werd reeds eerder door Prof. Florsschütz, welke een groot aandeel heeft in de bestudering van de andere fossiele soorten, in 1944 in het Palaeoceen van oudere peelmelingen ontdekt en beschreven. Zoals bij het begin medegedeeld werd, werd in het Palaeoceen van de peelmelingen van de laatste jaren, weer *Azolla* ontdekt en wel *A. teschiana*. Deze soort werd nu ook in het Palaeoceen van Z. België gevonden. Het Palaeoceen, dat hier direkt op het Maastrichts Krijt ligt, is dus veel ouder dan de interglaciale perioden en *A. teschiana* is van alle bekende fossiele soorten de oudste vertegenwoordiger. Hierbij valt tenslotte op, dat het aantal drijvers van 24 tot drie afneemt en dat het steeds een veelvoud van drie is. Dit is ook bij de fossiele soorten welke elders gevonden werden, het geval.